

A BIOKALÓZKODÁS ELLENI KÜZDELEM AZ EURÓPAI UNIÓ, MAGYARORSZÁG VALAMINT NÉMETORSZÁG JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK TÜKRÉBEN*

Újvári Emese¹

Biokalózkodás² alatt jellemzően azt a jelenséget értjük, amikor a fejlett ipari országok, ill. azok vállalatai a fejlődő országok genetikai erőforrásait engedély és ellentételezés nélkül szerzik meg, s használják fel kutatási célból, vagy új termékek kifejlesztése céljából.³

A biokalózkodás elleni küzdelem nemzetközi szinten az 1992-ben elfogadott Biológiai Sokféleség Egyezmény⁴ (Convention on Biological Diversity – CBD)⁵ kezdődött,⁶ majd az Egyezmény vonatkozó rendelkezéseit konkretizáló

* DOI 10.21867/KJK/2022.2.3.

¹ Dr. Újvári Emese PhD egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

² Lochen, Thomas (2007): *Die völkerrechtliche Regelungen über den Zugang zu genetischen Ressourcen*, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 7–8. old.; Koch, Hans-Joachim–Mielke, Christin (2009): Globalisierung des Umweltrechts. In: *Zeitschrift für Umwelt und Recht (ZUR)*, 9/2009, 403–409. old., 405. old.; Godt, Christine (2004): Von der Biopiraterie zum Biodiversitätsregime – Die sog. Bonner Leitlinien als Zwischenschnitt zu einem CBD-Regime über Zugang von Vorteilsausgleich. In: *Zeitschrift für Umwelt und Recht (ZUR)*, 4/2004, 202–212. old., 202. old.; Kotzur, Markus (2008): Das Übereinkommen über die biologische Vielfalt und die Rechte indigener Völker. In: *Zeitschrift für Umwelt und Recht (ZUR)*, 5/2008, 225–233. old., 230. old.; Stoll, Peter-Tobias (2010): Gerechte Nutzung genetischer Ressourcen zwischen Bewahrung der Artenvielfalt, Schutz indigenen Wissens und Wirtschaftsfreiheit. In: Giegerich, Thomas–Proelß, Alexander (eds.): *Bewahrung des Ökologischen Gleichgewichts durch Völker- und Europarecht*. Berlin: Duncker & Humblot, 160–173. old.; Stoll, Peter-Tobias (2009): Access to GRs and Benefit Sharing – Underlying Concepts and the Idea of Justice. In: Kamau, Evanson Chege–Winter, Gerd (eds.): *Genetic Resources, Traditional Knowledge and the Law*. Oxon – New York: Eartscan, Abingdon, 3–18. old., 13. old.; Stoll, Peter-Tobias (2000): *Gestaltung der Bioprospektion unter dem Übereinkommen für biologische Vielfalt durch international unverbindliche Verhaltensstandards: Hintergründe, Möglichkeiten und Inhalte*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co., 118. old.; Shiva, Vandana (2002): *Biopiraterie, Kolonialismus des 21. Jahrhunderts*. Münster: Unrast Verlag, 16–17. old.; Buck, Matthias–Hamilton, Clare (2011): The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity. In: *Review of European Community & International Environmental Law (RECIEL)*, 20 (1) 2011, 47–61. old., 48. old.; Kaiser, Gregor (2016): Biopiraterie – der neue Kolonialismus. In: *Blätter für deutsche und internationale Politik*, 10/2006, 1172–1176. old., 1173–1174. old.; Luger, Oskar–Tröstl, Astrid–Urferer, Katrin (2017): *Gentechnik geht uns alle an! Ein Überblick über Praxis und Theorie*. 2. Aufl., Wiesbaden, 171.

³ Vö. Lochen: i. m., 7–8. old., 16. old.; Koch–Mielke: i. m., 405. old.; Godt (2004): i. m., 202. old.; Kotzur: i. m., 230. old.; Stoll (2010): i. m., 160. old.; Stoll (2009): i. m., 13. old.; Luger–Tröstl–Urferer: i. m., 171. old.; Murray, Lee Eiland (2008): *Patenting Traditional Medicine*, Munich: Nomos; WIPO Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources Traditional Knowledge and Folklore, Seventeenth Session Geneva, December 6–10, 2010.

⁴ Vö. <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (2021.06.03.); 1995. évi LXXXI. törvény a Biológiai Sokféleség Egyezmény kihirdetéséről.

⁵ Abban az esetben, amikor a Biológiai Sokféleség Egyezmény (Convention on Biological Diversity) vonatkozó cikkeinek említésére kerül sor a lábjegyzetekben, terjedelmi okokból a bevett nemzetközi

Nagojai Jegyzőkönyvvel⁷ folytatódott, melyet 2010-ben fogadtak el,⁸ s amely 2014 október 12-én lépett hatályba.⁹

A Nagojai Jegyzőkönyvet (Nagoya Protocol - NP) a magyar tanácselnökség ideje alatt, 2011. június 23-án irták alá az Európai Unió, Magyarország, Németország és számos más EU-tagállam nevében. A Jegyzőkönyvet Magyarország (az EU tagállamok közül elsőként) 2014. április 29-én,¹⁰ Németország pedig 2016. április 21-én ratifikálta.¹¹

A Nagojai Jegyzőkönyv előírja a részes feleknek, hogy hatékony intézkedéseket valósítsanak meg annak érdekében, hogy a genetikai erőforrások felhasználói betartsák az access and benefit sharing-előírásokat, amelyek lényege, hogy a genetikai erőforrások származási országainak részeselednie kell az általuk rendelkezésre bocsátott genetikai erőforrásokból származó előnyökből.¹² Ezen előírás teljesítése érdekében az Európai Unió 2014-ben elfogadott egy rendeletet, mely a tagállamok számára egységesen alkalmazandóan határozza meg a főbb kötelezettségeket, más kérdésekben – mint például az intézményrendszer és a szankciórendszer vonatkozásában – viszont átengedi a döntés lehetőségét a tagállamoknak.

Jelen tanulmány célja, hogy az uniós rendelet főbb szabályainak rövid ismertetését követően bemutassa, összehasonlítsa és értékelje azokat a nemzeti

jelölés (CBD), a Nagojai Jegyzőkönyv (*Nagoya Protocol*) esetében pedig az NP rövidítés kerül alkalmazásra.

⁶ Stoll (2010): i. m., 161–162. old.; Stoll (2000): i. m., 3–4. old.; Proelß, Alexander (2010): *Artenschutz und Biodiversität II. (17.12.2010)*, <https://www.wsi.uni-kiel.de/de/lehre/vorlesungen/archiv/ws-2010-11/proelss/Umweltrecht/materialien/UmweltR%20IV.pdf> (2015. 11. 01.)

⁷ *Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising From their Utilization to the Convention on Biological Diversity*, <https://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf> (2021.06.08); Nagojai Jegyzőkönyv a Biológiai Sokféleség Egyezményhez csatolt, a genetikai erőforrásokhoz való hozzáférésről, valamint a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásáról, <http://www.biodiv.hu/nagoya-protocol/nagojai-jegyzokonyv-magyar-forditasa> (2021.06.10.)

⁸ Proelß: i. m.; Niekisch, Manfred–Witting, Rüdiger (2014): *Biodiversität: Grundlagen, Gefährdung, Schutz.*, Berlin: Springer Spektrum, 387. old.; Buck–Hamilton: i. m., 48. old.

⁹ Bundesamt für Naturschutz: Nagoya-Protokoll (Nutzung genetischer Ressourcen), https://www.bfn.de/index_abs.html (2016.11.10.); A Biológiai Sokféleség Egyezmény magyarországi honlapja: <http://www.biodiv.hu/nagoya-protocol> (2020.08.07.)

¹⁰ A Nagojai Jegyzőkönyv hazánkban, <http://www.biodiv.hu/nagoya-protocol/nagoyai-jegyzokonyv-hazankban> (03.01.2017); <https://www.cbd.int/abs/nagoya-protocol/signatories/default.shtml> (2017.01.10.).

¹¹ Gesetz zur Umsetzung des Nagoya-Protokolls tritt in Kraft, http://www.bfn.de/0401_pm.html?tx_ttnews%5Btt_news%5D=5842 (2017. 01. 03.).

¹² NP 15. cikk (1) bek., 16 cikk, (1) bek.; Buck–Hamilton: i. m., 52. old.; Iránymutatásokat tartalmazó dokumentáció a genetikai erőforrásokhoz való hozzáféréssel és a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásával kapcsolatban a felhasználókra vonatkozó, a Nagojai Jegyzőkönyv szerinti, az Unióban alkalmazandó megfelelési szabályokról szóló 511/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazási köréről és az abban foglalt alapvető kötelezettségekről (2021/C 13/01) <https://op.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/aefa4237-5477-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-hu> (2021. 05. 02), (Röviden: Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 1.1. fejezet.

jogszabályokat, amelyek az uniós rendelet németországi és magyarországi végrehajtása érdekében születtek.

1. Az Európai Unió szabályozása – Az Európai Parlament és a Tanács 511/2014/EU rendelete

A Nagojai Jegyzőkönyv jogi végrehajtásának alapját az Európai Unióban „Az Európai Parlament és a Tanács 511/2014/EU rendelete (2014. április 16.) a genetikai erőforrásokhoz való hozzáféréssel és a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásával kapcsolatban a felhasználókra vonatkozó, a Nagojai Jegyzőkönyv szerinti, az Unióban alkalmazandó megfelelési szabályokról” című jogszabály¹³ képezi. (A továbbiakban „511/2014/EU rendelet”, ill. „a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet”).¹⁴

1.1. A rendelet hatálya

A felhasználóknak ésszerű gondossággal meg kell vizsgálniuk, hogy az általuk felhasználni kívánt genetikai erőforrások a Nagojai Jegyzőkönyv, valamint a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet hatálya alá esnek-e.¹⁵

A hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendeletet akkor kell alkalmazni, ha az EU területén hasznosítanak genetikai erőforrásokat (vagy azokhoz kötődő hagyományos ismereteket).¹⁶ A hasznosítás a rendelet értelmében nem más, mint „*a genetikai erőforrások genetikai és/vagy biokémiai összetételével kapcsolatos kutatás és fejlesztés, beleértve az egyezmény 2. cikkében meghatározott biotechnológiai alkalmazásokat.*”¹⁷)¹⁸

¹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0511&from=HR> (2021.03.28.).

¹⁴ A hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet bizonyos rendelkezéseit „A Bizottság (EU) 2015/1866 végrehajtási rendelete (2015. október 13.) az 511/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a gyűjtemények nyilvántartása, a felhasználói megfelelés monitoringja és a bevált gyakorlatok tekintetében történő végrehajtására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról” (a továbbiakban „végrehajtási uniós rendelet”) konkretizálja.

¹⁵ Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez, 3.2. fejezet.

¹⁶ A „genetikai erőforrások” fogalma alatt a Biológiai Sokféleség Egyezmény az „emberiség számára ténylegesen vagy potenciálisan felhasználható vagy értékes” genetikai anyagot érti. A genetikai anyag pedig „bármely növényi, állati, mikrobiális vagy más eredetű, az öröklés funkcionális egységeit tartalmazó anyagot jelent.” (CBD 2. cikk.) Lásd még: 511/2014/EU rendelet 3. cikk 1. és 2. pont.

¹⁷ 511/2014/EU rendelet 3. cikk 5. pont.

¹⁸ Bundesamt für Naturschutz: 10 Schritte zur Einhaltung der Verpflichtungen aus der Verordnung (EU) Nr. 511/2014, https://www.bfn.de/fileadmin/ABS/documents/ABS_Dokumente_ab_September_2015/20170322_Handlungsempfehlungen_01.pdf (2021.05.11.)

A genetikai erőforráshoz való hozzáférésnek 2014. október 12-ét követően kell történnie egy olyan államban, amely részese a Nagojai Jegyzőkönyvnek.¹⁹ S ennek az államnak rendelkeznie kell olyan jogszabályokkal (ABS-rendelkezésekkel), amelyek az érintett genetikai erőforrásokhoz történő hozzáférésre is vonatkoznak.²⁰

1.2. A felhasználók kötelezettségei

A hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet alapján a felhasználók kötelezettségeinek magját az ún. kellő gondosságra vonatkozó kötelezettség képezi. A rendelet előírja a genetikai erőforrások felhasználóinak, a genetikai erőforrásokhoz történő hozzáférés és a hasznok megosztása során is hogy kellő gondossággal („*due diligence*”) kell eljárniuk, s az illetékes hatóság felé nyilatkozniuk kell, hogy a kötelezettségeiket kellő gondossággal teljesítik.²¹ A felhasználókat az 511/2014/EU rendelet 7. cikke szerinti nyilatkozattételi kötelezettség vagy akkor terheli, amikor kutatásfinanszírozásban részesülnek, vagy amikor egy piaci értékesítésre szánt termék fejlesztésének végső szakaszában járnak.²²

1.2.1. Gondossági kötelezettség

Az 511/2014/EU rendelet 4. cikke előírja, hogy a genetikai erőforrások valamennyi felhasználója köteles a hasznosítás során kellő gondossággal („*due*

¹⁹ Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 2.2. fejezet

²⁰ 511/2014 EU rendelet 2. cikk (1) és (4) bek.; Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 2.1. fejezet. Arra vonatkozóan, hogy a származási ország részese-e a Nagojai Jegyzőkönyvnek, valamint hogy vannak-e genetikai erőforrásaihoz történő hozzáférésre vonatkozó jogszabályai, az *ABS Clearing-House* weboldalán (<https://absch.cbd.int>) lehet információt szerezni. Ha nem állnának rendelkezésre információk az *ABS Clearing-House* weboldalán a származási ország ABS-rendelkezéseire vonatkozóan, az érintett származási ország nemzeti hatóságaitól lehet e tekintetben felvilágosítást kérni. Ha nincs ilyen hatáskörrel felruházott nemzeti hatóság, vagy a hatóság nem válaszol, a felhasználónak – ésszerű gondossággal – magának kell döntenie a genetikai erőforráshoz (hagyományos ismeretekhez) történő hozzáférésről és annak hasznosításáról. Ebben az esetben abból indulnak ki, hogy a felhasználó mindent megtett, ami hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet alkalmazandóságának megállapítása érdekében szükséges volt. De ha később mégis kiderül, hogy az uniós rendelet alkalmazandó, a felhasználónak be kell szereznie a hozzáférési engedélyt és meg kell állapodnia kölcsönösen elfogadott feltételekben, vagy le kell állítania a hasznosítást. (Vö. Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 3.2. fejezet; Riskó Andrea: Genetikai erőforrások hasznosításának jogi szabályozása, <http://www.biodiv.hu/nagoya-protocol/nagoyai-jegyzokonyv-hazankban/nagoyai-jegyzokonyv-vegrehajtsai-szabalyai-es-alkalmazasa-konferencia-es/dr.-risko-andrea-fm-eloadasa> [2021.04.26.]

²¹ Winter, Gerd-Fricker, Hans-Peter-Knoepfel, Peter (2015): Die biotechnische Nutzung genetischer Ressourcen und ihre Regulierung. Ein integrierender Vorschlag, In: *Zeitschrift für Umwelt und Recht (ZUR)*, 5/2015, 259-270. old., 269. old.

²² 511/2014/EU rendelet 7. cikk (1)-(2) bek.; Bizottság (EU) 2015/1866 végrehajtási rendelete 5. cikk, (1)-(2) bek.; Winter-Fricker-Knoepfel: i. m., 269. old.

diligence”) eljárva meggyőződni arról, hogy az általa hasznosított genetikai erőforrásokhoz, ill. az ezekhez kapcsolódó hagyományos ismeretekhez való hozzáférés a hozzáférésre és a haszonmegosztásra irányadó jogszabályoknak megfelelően történt, és hogy a hasznok a kölcsönösen elfogadott feltételeknek megfelelően, igazságosan és méltányosan megosztásra kerülnek a vonatkozó jogszabályokkal összhangban.²³ Ha a vonatkozó jogszabályok (a szolgáltató országban) előírják, akkor a genetikai erőforrásokat és az azokhoz kapcsolódó hagyományos ismereteket csak kölcsönösen elfogadott feltételek alapján lehet továbbítani és hasznosítani.²⁴

1.2.2. A kellő gondosság igazolása

Annak érdekében, hogy felhasználók az előírt kellő gondossággal járjanak el, a következő dokumentumokat, ill. információkat kell beszerezniük, megőrizniük (a hasznosítási időszak végétől számított 20 évig²⁵), és az őket követő felhasználóknak továbbadniuk:

- a nemzetközileg elismert megfelelőségi tanúsítványt (IRCC), valamint a kölcsönösen elfogadott feltételek tartalmára vonatkozó, a további felhasználók számára releváns információkat,
- VAGY ha nem áll rendelkezésre nemzetközileg elismert megfelelőségi tanúsítvány, az alábbiakra vonatkozó információkat, ill. dokumentumokat: a hozzáférés időpontja és helye; a felhasznált genetikai erőforrások vagy hagyományos ismeretek leírása, megszerzésük közvetlen forrása, valamint azok későbbi felhasználói; a hozzáféréssel és haszonmegosztással kapcsolatos jogok és kötelezettségek fennállása vagy hiánya; az (esetleges) hozzáférési engedélyek; az (esetleges) kölcsönösen elfogadott feltételek, ill. a hasznok megosztására vonatkozó rendelkezések.²⁶

Ha a felhasználónak nem áll rendelkezésére elegendő információ, vagy a hozzáférés és a hasznosítás jogszerűsége tekintetében kétségek állnak fent, a felhasználónak be kell szereznie a hozzáférési engedélyt (vagy egy azzal egyenértékű iratot), kölcsönösen elfogadott feltételeket kell meghatározni, vagy meg kell szüntetni a további hasznosítást.²⁷

A felhasználók akkor tesznek eleget a kellő gondosságra vonatkozó kötelezettségüknek, ha ésszerű intézkedéseket hoznak a genetikai erőforrásokkal kapcsolatos információk beszerzése, megőrzése, átadása és elemzése tekintetében. A kellő gondosság a körülményektől függően változhat,

²³ 511/2014/EU rendelet 4. cikk (1) bek.; Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 3.1. fejezet; Winter–Fricker–Knoepfel: i. m., 269. old.

²⁴ 511/2014/EU rendelet 4. cikk (2) bek.

²⁵ 511/2014/EU rendelet 4. cikk (6) bek.

²⁶ 511/2014/EU rendelet 4. cikk (3) bek.; Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 3.5. fejezet.

²⁷ 511/2014/EU rendelet 4. cikk (5) bek.; Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 3.5. fejezet.

követelménye rugalmasságot biztosít a felhasználók számára a konkrétan meghozandó intézkedések tekintetében. A kellő gondosság elsősorban alaposságot kíván meg az adott személytől, ill. azt, hogy tegyen meg minden lehetséges erőfeszítést.²⁸

Előfordulhat, hogy egy felhasználó az előírtaknak megfelelően kellő gondossággal járt el, elérvén az ésszerű gondossági szintet, de később mégis kiderül, hogy a (beszerzési vagy felhasználói) lánc egy korábbi szereplője jogszerűtlenül szerezte meg az érintett hasznosított genetikai erőforrást. Ilyenkor a későbbi felhasználó nem szegi meg az EU rendelet 4. cikkének 1. bekezdésében előírt a kötelezettségét, de ebben az esetben a felhasználónak be kell szereznie a hozzáférési engedélyt, és meg kell határoznia kölcsönösen elfogadott feltételeket, vagy tartózkodnia kell a genetikai erőforrás további hasznosításától.²⁹

A felhasználók számára a gondossági kötelezettségük teljesítése érdekében vannak ún. kockázatsökkentő lehetőségek is. Ilyen, ha a genetikai erőforrásokat az 511/2014/EU rendelet 5. cikke szerinti nyilvántartott gyűjteményekből szerzik be,³⁰ vagy ha bevált gyakorlatot alkalmaznak.³¹

1.3. Tagállami feladatok – nemzeti hatóságok kijelölése, a felhasználók megfelelőségének ellenőrzése, szankciók

A hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet előírja, hogy valamennyi tagállamnak ki kell jelölnie az illetékes hatóságokat, amelyek a rendelet alkalmazásáért felelősek.³² Az illetékes nemzeti hatóságoknak ellenőrizniük kell, hogy a felhasználók teljesítik-e (az 511/2014/EU rendelet 4. és 7. cikke szerinti) kötelezettségeiket.³³ Az ellenőrzéseket egy kockázatalapú megközelítés alapján kidolgozott terv szerint kell elvégezni, továbbá abban az esetben is, ha az illetékes hatóságnak külső személyek jelzése alapján információi vannak arról, hogy valamely felhasználó nem a rendelet releváns rendelkezéseinek megfelelően jár el.³⁴

Az ellenőrzések többek között kiterjedhetnek a felhasználó által a kellő gondosság tanúsítása érdekében tett intézkedésekre, a kellő gondosságot bizonyító iratokra és nyilvántartásokra, valamint azokra az esetekre, amikor a

²⁸ Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 3.1. fejezet.

²⁹ Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 3.1. fejezet.

³⁰ 511/2014/EU rendelet 4. cikk (7) bek.; Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 3.7. fejezet.

³¹ BfN: Fragen; Bundesamt für Naturschutz: FAQs. – Frequently Asked Questions, <https://www.bfn.de/23863.html#c165710> (2016. 10. 20).

³² 511/2014/EU rendelet 6. cikk (1) bek.

³³ 511/2014/EU rendelet 9. cikk (1) bek.

³⁴ 511/2014/EU rendelet 9. cikk (3) bek.

felhasználó köteles volt az 511/2014/EU rendelet 7. cikke értelmében nyilatkozatot tenni.³⁵

Ha az ellenőrzés során hiányosságok kerülnek megállapításra, az illetékes hatóságnak fel kell szólítania a felhasználót korrekciós lépések vagy intézkedések meghozatalára. A hiányosságok jellegétől függően azonnali ideiglenes intézkedéseket is lehet hozni.³⁶

A rendelet előírja, hogy a tagállamoknak hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat kell megállapítania az 511/2014/EU rendelet 4. és 7. cikkének megsértése esetére, és meg kell tenni minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy ezen szankciók alkalmazását biztosítsák.³⁷

2. Nemzeti jogszabályok a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendeletről származó kötelezettségek teljesítése érdekében (Németország és Magyarország)

Mivel a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet, mint jogforrás közvetlen hatállyal bír, annak rendelkezései az EU valamennyi tagállamában teljes egészében kötelezők és közvetlenül alkalmazandók,³⁸ függetlenül attól, hogy a Nagojai Jegyzőkönyv megerősítése (ratifikációja) milyen stádiumban van az egyes tagállamokban.³⁹ Vannak azonban a rendeletnek olyan rendelkezései is, amelyeket a tagállamoknak kell nemzeti jogszabályok segítségével konkretizálniuk. Ilyen például az illetékes hatóságok kijelölése vagy a kilátásba helyezett szankciók megállapítása. Így az egyes tagállamokban különböző jogszabályokat fogadtak el a Nagojai Jegyzőkönyvből és az 511/2014/EU rendeletről fakadó kötelezettségek végrehajtása érdekében. Az alábbiakban a német végrehajtási törvény és a magyar végrehajtási kormányrendelet kerül bemutatásra és összehasonlításra.

2.1. A német végrehajtási törvény

Németországban a „*Gesetz zur Umsetzung der Verpflichtungen nach dem Nagoya-Protokoll und zur Durchführung der Verordnung (EU) Nr. 511/2014 (NagoyaProtUG)*“ (Törvény a Nagojai Jegyzőkönyvből származó kötelezettségek végrehajtására és az (EU) 511/2014. rendelet megvalósítására (Nagojai Jk vhtv) tartalmazza a végrehajtási rendelkezéseket. Konkretizálja a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendeletről fakadó kötelezettségeket, meghatározza az illetékes hatóságok jogkörét, valamint a

³⁵ 511/2014/EU rendelet 9. cikk (4) bek.

³⁶ 511/2014/EU rendelet 9. cikk (6) bek.

³⁷ 511/2014/EU rendelet 11. cikk (1)-(2) bek.

³⁸ 511/2014/EU rendelet 17. cikk (3) bek.

³⁹ Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 1.1. fejezet.

kilátásba helyezett szankciókat.⁴⁰ A végrehajtási törvény 2016. július 1-jén lépett hatályba.⁴¹

2.1.1. Illetékes hatóságok, nemzeti kapcsolattartó pont

A végrehajtási törvényben a *Bundesamt für Naturschutz (BfN)* (Szövetségi Természetvédelmi Hivatal) van az 511/2014/EU rendelet 6. cikke (1) bekezdésének megfelelő illetékes nemzeti hatósággént kijelölve.⁴² E szerv felel a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet végrehajtásáért szövetségi szinten, ami biztosítja az egységes alkalmazást Németország területén.⁴³

Az élelmiszeripari és mezőgazdasági genetikai erőforrások tekintetében a *Bundesamt für Naturschutz* a *Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung*-gal (Szövetségi Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Hivatal) egyetértésben határozza meg a feltételeket.⁴⁴ Az emberekre veszélyes kórokozókat, mint genetikai erőforrásokat illetően a *Bundesamt für Naturschutz* a *Robert Koch-Institut*al (Robert Koch Intézet) egyetértésben dönt.⁴⁵ Mindez azonban nem érinti a *Bundesamt für Naturschutz* kizárólagos hatáskörét a külkapcsolatok terén.⁴⁶

A Nagojai Jegyzőkönyv 13. cikkének (1) bekezdése szerinti nemzeti kapcsolattartó pont *Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit* (Szövetségi Környezetvédelmi, Természetvédelmi, Építésügyi és Nukleáris Biztonsági Minisztérium).⁴⁷

2.1.2. Feladatkörök, jogosultságok, rendelkezések és szankciók

A hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet előírja, hogy a tagállamoknak ellenőrizniük kell a rendelet 4. és 7. cikke szerinti felhasználói kötelezettségek betartását. Illetékes végrehajtó hatósággént a *Bundesamt für Naturschutz* felelős a NagoyaProtUG és az 511/2014/EU rendelet végrehajtásáért.⁴⁸

Ahhoz, hogy a *Bundesamt für Naturschutz* teljesíteni tudja a nemzetközi és európai jogból eredő kötelezettségeit, megfelelő beavatkozási hatáskörrel kell

⁴⁰ Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Gesetzes zur Umsetzung der Verpflichtungen nach dem Nagoya-Protokoll und zur Durchführung der Verordnung (EU) Nr. 511/2014 sowie zur Änderung des Patentgesetzes (24.06.2015). In: *Drucksache* 18/5321; dip21.bundestag.de/dip21/btd/18/053/1805321.pdf (01.10.2016), 11. old.

⁴¹ NagoyaProtUG 4. § (1) bek.

⁴² NagoyaProtUG 6. § (1) bek.

⁴³ *Drucksache* 18/5321, 15. old.

⁴⁴ NagoyaProtUG 6. § (2) bek.

⁴⁵ NagoyaProtUG 6. § (3) bek.

⁴⁶ *Drucksache* 18/5321, 15. old.

⁴⁷ NagoyaProtUG 6. § (4) bek.

⁴⁸ NagoyaProtUG 1. § (1) bek.

rendelkeznie.⁴⁹ A végrehajtási törvény a következő intézkedéseket, beavatkozási jogköröket és szankciókat határozza meg:

A végrehajtási törvény rendelkezései szerint a genetikai erőforrások felhasználóinak az illetékes hatóság kérésére rendelkezésre kell bocsátaniuk azokat az információkat, amelyek szükségesek a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet végrehajtásához.⁵⁰

Azok a személyek, akiket a *Bundesamt für Naturschutz* ellenőrzési joggal ruház fel, jogosultak dokumentumok megtekintésére, vizsgálatok elvégzésére, valamint arra, hogy ingatlanokba, üzemhelyiségekbe belépjenek, ill. azokat megtekintsék.⁵¹

A hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet megsértése esetén a *Bundesamt für Naturschutz* meghozza a szükséges intézkedéseket, ill. rendelkezéseket a jogsértés megszüntetése érdekében.⁵² Ha a felhasználó nem tesz eleget a rendelkezéseknek, a *Bundesamt für Naturschutz* a jogellenesen használt genetikai erőforrásokat lefoglalhatja, vagy megtilthat meghatározott felhasználói tevékenységeket.⁵³

Az intézkedéseket meg kell szüntetni, ha a felhasználó eleget tesz a rendelkezéseknek, ellenkező esetben a lefoglalt genetikai erőforrásokat el lehet kobozni.⁵⁴

Az 511/2014/EU rendelet 11. cikke és a Nagojai Jegyzőkönyv 15. cikkének (2) bekezdése és a 16. cikkének (2) bekezdése értelmében a tagállamoknak intézkedéseket, ill. szankciókat kell foganatosítani abban az esetben, ha a felhasználók nem tartják be az előírásokat.

A német végrehajtási törvény szabálysértésként szabályozza a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet rendelkezéseinek, valamint az ez alapján meghozott intézkedéseknek és rendelkezéseknek a be nem tartását.

A NagoyaProtUG 4. §-a szerinti szabálysértést követ el az, aki a NagoyaProtUG 1. §-ának (2) bekezdésébe ütközően szándékosan vagy gondatlanságból nem, nem teljes körűen vagy nem időben ad tájékoztatást, jogellenesen nem nyújt segítséget az ellenőrzéssel megbízott személynek, jogellenesen nem szolgáltat dokumentumot vagy mintát, megszegi a végrehajtható utasítást vagy a NagoyaProtUG 3. §-a szerinti jogszabályt.⁵⁵

Szabálysértést követ el továbbá, aki az 511/2014/EU rendeletet megsérti az által, hogy szándékosan vagy gondatlanságból a 4. cikk (3) bekezdésével szemben egy információt egyáltalán nem, vagy a felhasználás kezdetéig nem szerez be, vagy adott esetben nem időben ad tovább a későbbi felhasználóknak,

⁴⁹ Drucksache 18/5321, 14. old.

⁵⁰ NagoyaProtUG 1. § (2) bek.

⁵¹ NagoyaProtUG 1. § (3) bek.

⁵² NagoyaProtUG 2. § (1) bek.

⁵³ NagoyaProtUG 2. § (2) bek.

⁵⁴ NagoyaProtUG 2. § (3) bek.

⁵⁵ NagoyaProtUG 4. § (1) bek.

továbbá aki a meghatározott információkat nem őrzi meg 20 évig. Valamint az is, aki a 7. cikk (2) bekezdésébe ütközően nem, vagy nem előírászerűen tesz nyilatkozatot, vagy egy igazolást nem, vagy nem előírászerűen nyújt be.⁵⁶

A közigazgatási szabálysértés 50 000 euróig terjedő pénzbírsággal sújtható.⁵⁷ Ezen túlmenően a szabálysértés tárgyai elkobozhatók.⁵⁸ A közigazgatási hatóság a *Bundesamt für Naturschutz*.⁵⁹

Bár a végrehajtási törvény bírságokra vonatkozó rendelkezései egy 50 000 eurós felső határt határoznak meg, az illetékes hatóság az *Gesetz über Ordnungswidrigkeiten* (OWiG) (Szabálysértési törvény) 17. §-ának (4) bekezdése alapján ezt a felső határt túllépheti, ha egy nagyobb gazdasági előnyt kell megszüntetni. Az OWiG 17. §-ának (4) bekezdése szerint ugyanis a pénzbírságnak meg kell haladnia az elkövetőnek a szabálysértésből származó gazdasági előnyét. S ha ehhez a pénzbírság törvényben meghatározott felső határa nem elegendő, azt túl lehet lépni.⁶⁰

A végrehajtási törvény tehát konkretizálja az 511/2014/EU rendelet 9. cikke szerinti ellenőrzési intézkedések menetét. A rendeletnek megfelelően az ellenőrzéseket elsősorban kockázatalapú ellenőrzési tervek alapján kell végrehajtani, de adott esetben konkrét információk alapján is sort kell keríteni rájuk. Az illetékes hatóságnak lépésről lépésre kell eljárnia. Először tájékoztatást kell kérnie (dokumentáció beszerzése, megőrzése és továbbítása, a kellő gondosságra vonatkozó nyilatkozatok, kockázatsökkentő intézkedések), majd a dokumentumok helyszíni ellenőrzése, esetleg a genetikai erőforrások mintavétele valósulhat meg, csak ezután kell a hatóságnak – ha szükséges – lépésről lépésre elrendelnie az uniós rendelet végrehajtásához szükséges intézkedéseket (a mulasztások pótlása, felhasználási tilalom, lefoglalás, elkobzás). A pénzügyi szankciókat csak végső esetben, *ultima ratió*ként kell alkalmazni (50 000 euróig terjedő pénzbírság, ill. az ezt meghaladó nyereség elvonásának törvényi lehetőségei).⁶¹

2.2. A magyar végrehajtási kormányrendelet

Magyarországon a 3/2016. (I. 20.) Korm. rendelet a genetikai erőforrásokhoz való hozzáféréssel és a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásával kapcsolatos nemzetközi és európai jogi aktusok végrehajtásának egyes szabályairól (3/2016. Korm. rend.) tartalmazza a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet végrehajtására

⁵⁶ NagoyaProtUG 4. § (2) bek.

⁵⁷ NagoyaProtUG 4. § (3) bek.

⁵⁸ NagoyaProtUG 5. §.

⁵⁹ NagoyaProtUG 4. § (4) bek.

⁶⁰ OWiG 17. § (4) bek.; Drucksache 18/5321, 15. old.

⁶¹ BfN: Fragen.

vonatkozó rendelkezéseket. A 3/2016. Korm. rend. 2016. február 5-én lépett hatályba.⁶²

2.2.1. Illetékes hatóságok, nemzeti kapcsolattartó pont

A Nagojai Jegyzőkönyv 13. cikkének (1) bekezdése szerinti nemzeti kapcsolattartó pont a természetvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium,⁶³ a Nagojai Jegyzőkönyv információs központjának (*ABS Clearing-House*) honlapján jelenleg az Agrárminisztérium Biodiverzitás és Génmegőrzési Főosztálya van ekként feltüntetve.⁶⁴

Az illetékes nemzeti hatóság az 511/2014/EU rendelet 6. cikkének (1) bekezdése értelmében az országos természetvédelmi hatóság,⁶⁵ a Nagojai Jegyzőkönyv információs központjának (*ABS Clearing-House*) honlapján jelenleg a Pest Megyei Kormányhivatal szerepel.⁶⁶

Az 511/2014 EU rendelet 5. cikkének (2) bekezdésében meghatározott mérlegelési és értesítési hatósági feladatokat, valamint az 511/2014/EU rendelet 5. cikkének (4) bekezdésében meghatározott ellenőrzési feladatokat a természetvédelemért felelős miniszter látja el.⁶⁷

A Nagojai Jegyzőkönyv 17. cikke szerinti ellenőrzési pontok az alábbiak:

A kutatásfinanszírozás területén, ha a kutatás genetikai erőforrások vagy genetikai erőforrásokhoz kapcsolódó hagyományos tudás hasznosításával jár: a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal, valamint a Magyar Tudományos Akadémia.⁶⁸

Olyan termék engedélyeztetése, forgalomba hozatala és ellenőrzése területén, amelyet genetikai erőforrás vagy ahhoz kapcsolódó hagyományos tudás felhasználásával fejlesztettek ki a növénytermesztési, élelmiszerlánc-felügyeleti, erdészeti, vadászati, halgazdálkodási hatáskörben eljáró Pest Megyei Kormányhivatal, valamint az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet.⁶⁹

Ellenőrzési pontnak minősül továbbá minden olyan szerv, amely a genetikai erőforrás vagy az ahhoz kapcsolódó hagyományos tudás hasznosításával járó kutatás finanszírozására irányuló igényt bírál el, azok felhasználásával kifejlesztett terméket, ill. annak forgalomba hozatalát engedélyezi, vagy azok felhasználásával kifejlesztett terméket, ill. annak forgalmazását ellenőrzi.⁷⁰

⁶² 3/2016. Korm. rend. 10. § (1) bek.

⁶³ 3/2016. Korm. rend. 2. § (1) bek.

⁶⁴ Vö. <https://absch.cbd.int/countries/HU> (utolsó frissítés ideje:2020.03.28.; letöltés:2021.05.30).

⁶⁵ 3/2016. Korm. rend. 3. §.

⁶⁶ Vö. <https://absch.cbd.int/countries/HU> (utolsó frissítés ideje:2020.03.28.; letöltés:2021.05.30).

⁶⁷ 3/2016. Korm. rend. 4. §.

⁶⁸ 3/2016. Korm. rend. 5. § (1) bek. a pont.

⁶⁹ 3/2016. Korm. rend. 5. § (1) bek. b pont.

⁷⁰ 3/2016. Korm. rend. 5. § (2) bek.

2.2.2. Feladatkörök, jogosultságok, rendelkezések és szankciók

Annak, aki igényt nyújt be genetikai erőforrások vagy azokhoz kapcsolódó hagyományos tudás hasznosításával járó kutatás finanszírozására, a 3/2016. Korm. rend. 6. §-a szerint is nyilatkoznia kell az 511/2014/EU rendelet 4. cikke szerinti kötelezettség teljesítéséről. A nyilatkozatot a Bizottság (EU) 2015/1866 végrehajtási rendelete által meghatározott módon kell az országos természetvédelmi hatóság részére megtenni.⁷¹ A hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet ezen kívül termékfejlesztés esetén a termék fejlesztésének utolsó fázisában is létesít a genetikai erőforrások felhasználóinak terhére egy nyilatkozattételi kötelezettséget.⁷²

A magyar végrehajtási rendelet alapján az országos természetvédelmi hatóság nyilatkozattételre szólítja fel azt, aki genetikai erőforrás vagy ahhoz kapcsolódó hagyományos tudás hasznosításával járó kutatás finanszírozására irányuló igény benyújtása során (a 3/2016. Korm. rend. 6. §. (1) bekezdése szerint), vagy az ezek felhasználásával kifejlesztett termék engedélyezését, ill. forgalomba hozatalát megelőzően (az 511/2014/EU rendelet 7. cikkének (2) bekezdése szerint) az előírt nyilatkozatot nem tette meg.⁷³ Ebben az esetben a felhasználónak a felszólítást követő 15 napon belül kell a nyilatkozatot az országos természetvédelmi hatóság számára megtenni.⁷⁴

Aki a 3/2016. Korm. rend. 6. § szerinti nyilatkozatot nem teszi meg, nem kaphat finanszírozást genetikai erőforrás vagy ahhoz kapcsolódó hagyományos tudás hasznosításával járó kutatásra.⁷⁵

Ha a felhasználó nem teszi meg az 511/2014/EU rendelet 7. cikkének (2) bekezdése szerinti nyilatkozatot, annak a terméknek, amelyet a genetikai erőforrás vagy az ahhoz kapcsolódó hagyományos tudás segítségével fejlesztettek ki, az engedélyező hatóság nem engedélyezi a forgalomba hozatalát, vagy a termék megfelelőségének és biztonságának ellenőrzéséért felelős hatóság, vagy a termék piacának felügyeletéért felelős hatóság megtiltja a forgalmazást.⁷⁶

Az illetékes hatóságoknak az 511/2014/EU rendelet 9. cikke szerint ellenőrzéseket kell megvalósítani annak megállapítása érdekében, hogy a felhasználók az 511/2014/EU rendelet 4. és 7. cikke szerinti kötelezettségeiket teljesítik-e. Az ellenőrzéseket alapvetően ellenőrzési tervek alapján kell lefolytatni, s vonatkozhatnak azokra az intézkedésekre, amelyet a felhasználók annak érdekében hoztak, hogy kellő gondossággal járjanak el, továbbá

⁷¹ 3/2016. Korm. rend. 6. § (1) bek.

⁷² 511/2014/EU rendelet 7. cikk (2) bek.

⁷³ 3/2016. Korm. rend. 6. § (2) bek.

⁷⁴ 3/2016. Korm. rend. 6. § (3) bek.

⁷⁵ 3/2016. Korm. rend. 8. § (1) bek.

⁷⁶ 3/2016. Korm. rend. 8. § (2) bek.

vonakozhatnak az iratok és nyilvántartások ellenőrzésére, valamint helyszíni ellenőrzéseket is le lehet folytatni.⁷⁷

Amennyiben az ellenőrzés során megállapításra kerül, hogy a felhasználó az 511/2014/EU rendelet 4. cikke szerinti kötelezettségeit nem vagy csak részben teljesítette, az országos természetvédelmi hatóság értesíti a 3/2016. Korm. rend. 5. §-a szerinti szervezetet, ill. intézményeket az ellenőrzés eredményéről, s a következő intézkedéseket kezdeményezi:

- engedélyezett termék esetén az engedély visszavonását;
- nyilvántartásba vett termék esetén a termék nyilvántartásból való törlését;
- a vonatkozó adatok közzétételének visszavonását az információs központban (*ABS Clearing-House*).⁷⁸

A 3/2016. Korm. rend. is kilátásba helyezi pénzbírság kiszabását meghatározott esetekben:

Ha a felhasználó a 3/2016. Korm. rend. 6. § (3) bekezdése szerinti nyilatkozattételi kötelezettségének nem tesz eleget, az országos természetvédelmi hatóság 100 000 Ft pénzbírság megfizetésére kötelezi.⁷⁹

Ha a felhasználó az 511/2014/EU rendelet 4. cikkének (3) bekezdése szerinti kellő gondosságot nem tanúsítja, 5 000 000 Ft bírságot kell fizetnie.⁸⁰

Ha pedig a felhasználó az 511/2014/EU rendelet 4. cikkének (3) bekezdése szerinti kellő gondosságot nem tanúsítja, és a genetikai erőforrás vagy az ahhoz kapcsolódó hagyományos tudás felhasználásával készült termék kereskedelmi forgalomba kerül, az országos természetvédelmi hatóság 10 000 000 Ft bírság megfizetésére kötelezi a felhasználót.⁸¹

2.3. A német végrehajtási törvény és a magyar végrehajtási kormányrendelet értékelése

Mivel a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet jogforrásként közvetlenül hatályos, a rendelkezései valamennyi tagállamban közvetlenül alkalmazandók.⁸² A rendelet, valamint a Nagojai Jegyzőkönyv meghatározott rendelkezéseit azonban nemzeti jogszabályok révén a tagállamoknak kell konkretizálnia. Ki kell jelölniük az illetékes nemzeti hatóságukat, meg kell határozniuk azok jogköreit, s meg kell állapítaniuk az adott esetben alkalmazandó jogkövetkezményeket, szankciókat.⁸³ A megfelelő

⁷⁷ 511/2014 EU rendeletet 9. cikk

⁷⁸ 3/2016. Korm. rend. 8. § (3) bek.

⁷⁹ 3/2016. Korm. rend. 9. § a pont.

⁸⁰ 3/2016. Korm. rend. 9. § b pont.

⁸¹ 3/2016. Korm. rend. 9. § c pont.

⁸² EUMSZ 288. cikk.; 511/2014/EU rendelet 17. cikk (3) bek.

⁸³ Drucksache 18/5321, 1. old.

rendelkezéseket – ahogy láthattuk – Németországban a NagoyaProtUP, Magyarországon pedig a 3/2016. Korm. rend. tartalmazza.

Mind a német végrehajtási törvény, mind a magyar végrehajtási kormányrendelet meghatározza az 511/2014/EU rendelet 6. cikkének (1) bekezdése illetékes hatóságokat, és a Nagojai Jegyzőkönyv 13. cikkének (1) bekezdése szerinti nemzeti kapcsolattartó pontokat, de csak a magyar végrehajtási kormányrendelet szabályozza a Nagojai Jegyzőkönyv 17. cikke szerinti ellenőrzési pontokat.

A hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet előírja, hogy az illetékes nemzeti hatóságoknak ellenőrizniük kell, hogy a felhasználók az 511/2014/EU rendelet 4. és 7. cikke szerinti kötelezettségeiknek eleget tesznek-e.⁸⁴

A német végrehajtási törvény meghatározza, hogy az ellenőrzésre jogosult személyeknek milyen jogosultságai vannak.⁸⁵ Ezzel szemben a magyar végrehajtási kormányrendelet ezt a kérdést nem szabályozza kifejezetten, de mivel a hatóságok jogosultságait a tagállamokban közvetlenül alkalmazandó, az uniós rendelet megfelelően szabályozza,⁸⁶ nem állapítható meg emiatt szabályozási hiányosság a magyar végrehajtási kormányrendelet vonatkozásában.

A hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet előírja a tagállamoknak, hogy az illetékes hatóságoknak korrekciós lépések vagy intézkedések meghozatalára kell felszólítania a felhasználókat, ha az ellenőrzések során hiányosságokra derül fény.⁸⁷ Ezen kívül a tagállamoknak hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat kell megállapítaniuk az 511/2014/EU rendelet 4. és 7. cikke szerinti kötelezettségek megsértésének esetére.⁸⁸

A német végrehajtási törvény alapján a *Bundesamt für Naturschutz* meghozza a szükséges intézkedéseket, ill. rendelkezéseket az uniós rendelet megsértése esetén a jogsértés megszüntetése érdekében.⁸⁹ Ha a felhasználó nem tesz eleget a rendelkezéseknek, a *Bundesamt für Naturschutz* a jogellenesen használt genetikai erőforrásokat lefoglalhatja, vagy megtilthat meghatározott felhasználói tevékenységeket.⁹⁰ Ha a felhasználó nem tesz eleget a rendelkezéseknek, a lefoglalt genetikai erőforrásokat el lehet kobozni.⁹¹

A hatóságnak tehát – szükség esetén – a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet végrehajtása érdekében meghozandó lehetséges intézkedéseket lépésről lépésre kell elrendelnie (korrekció a jogsértés

⁸⁴ 511/2014/EU rendelet. 9. cikk (1) bek.

⁸⁵ NagoyaProtUG 1. § (3) bek.

⁸⁶ 511/2014/EU rendelet 9. cikk

⁸⁷ 511/2014/EU rendelet 9. cikk (6) bek.

⁸⁸ 511/2014/EU rendelet 11. cikk (1)-(2) bek.

⁸⁹ NagoyaProtUG 2. § (1) bek.

⁹⁰ NagoyaProtUG 2. § (2) bek.

⁹¹ NagoyaProtUG 2. § (3) bek.

megszüntetése érdekében, a használat megtiltása, a genetikai erőforrások lefoglalása, elkobzása).⁹² Végül a pénzügyi szankciókat csak *ultima ratió*ként kell alkalmazni (pénzbírság 50 000 euróig,⁹³ valamint törvényi lehetőség a bírság előírt felső határát meghaladó nyereség elvonására⁹⁴).⁹⁵

A felhasználók egyes kötelességszegései kifejezetten szabálysértésnek minősülnek.⁹⁶ (Ezen kötelességszegések szabálysértésként történő szabályozása megfelelő és alkalmas eszköznek minősül.⁹⁷) A kiszabható pénzbírság vonatkozásában azonban csak egy felső határ került meghatározásra, ami a hatóságok számára széleskörű mérlegelési lehetőséget biztosít. Másrészt ez a felső határ nem abszolút mértékben van meghatározva, mivel éppen a kötelességszegés szabálysértésként történő szabályozása teszi lehetővé az illetékes hatóság számára az OWiG 17. §-ának (4) bekezdése alapján, hogy ezt a felső határt a bírság kiszabása során túllépje, amennyiben egy ezt meghaladó gazdasági előnyt kell megszüntetni.⁹⁸ Így gyakorlatilag a kiszabható bírságnak nincs felső határa.

Ugyanakkor meglepő, hogy a kutatásfinanszírozási pályázatok esetén a nyilatkozattételi kötelezettség megsértését nem szabályozza a végrehajtási törvény szabálysértésként.

A magyar végrehajtási kormányrendelet interpretációja alapján a rendelet csak a nyilatkozattételi kötelezettség vonatkozásában teszi lehetővé az utólagos korrekciót, vagyis a hiányzó nyilatkozat pótlását. A 15 napos határidő eredménytelen letelte azzal a következménnyel jár, hogy a felhasználó nem tarthat igényt a kutatás finanszírozására, vagy a kifejlesztett terméket nem lehet forgalomba hozni, ill. a termék forgalmazását megtiltják.⁹⁹ Továbbá a felhasználónak még egy 100 000 Ft-os bírságot is meg kell fizetnie, ha az 511/2014/EU rendelet 7. cikkének (2) bekezdése szerinti nyilatkozatot nem teszi meg.¹⁰⁰

Ha az ellenőrzés során kiderül, hogy a felhasználó az 511/2014/EU rendelet 4. cikke szerinti kötelezettségeit (tehát a gondossági kötelezettségét, a megfelelőségi tanúsítvány vagy a megfelelő információk és dokumentumok beszerzésére, megőrzésére vagy továbbadására vonatkozó kötelezettségét) megszegte, a következő szankciókat kell vele szemben alkalmazni: egy engedélyezett termék esetében az engedély visszavonását, nyilvántartásba vett

⁹² NagoyaProtUG 2. §.

⁹³ NagoyaProtUG 4. § (3) bek.

⁹⁴ OWiG 17. § (4) bek.

⁹⁵ BfN: Fragen.

⁹⁶ NagoyaProtUG 4. §.

⁹⁷ Drucksache 18/5321, 15. old.

⁹⁸ OWiG 17. § (4) bek.; Drucksache 18/5321, 15. old.

⁹⁹ 3/2016. Korm. rend. 8. § (1)-(2) bek.

¹⁰⁰ 3/2016. Korm. rend. 9. § a pont.

termék esetében a nyilvántartásból való törlését, valamint meghatározott adatok törlését az *ABS Clearing-House*-ból.¹⁰¹

Ha a felhasználó a kellő gondosság tanúsítását elmulasztja, mivel a megfelelőségi tanúsítvány vagy a megfelelő információk és dokumentumok beszerzésére, megőrzésére vagy továbbadására vonatkozó kötelességét megszegi, 5 000 000 Ft bírságot kell fizetnie. Ha ezen kötelességszegés esetén a genetikai erőforrás vagy az ahhoz kötődő hagyományos tudás felhasználásával készült termék kereskedelmi forgalomba kerül, 10 000 000 Ft bírságot kell fizetni.¹⁰²

Ezek a rendelkezések a hatóságoknak nem hagynak mérlegelési lehetőséget, a bírságok konkrét összegben – de a kötelességszegések és a következményeik súlyától függően eltérően – vannak a kormányrendeletben meghatározva. Ez annyiban mindenképp pozitívumként értékelhető, hogy a hatósági döntések meghozatalánál csökkenti a korrupció lehetőségét, ami nem elhanyagolható szempont.

A nyilatkozattételi kötelezettség, vagy a kellő gondossági kötelezettség, illetőleg a megfelelőségi tanúsítványra vonatkozó információs kötelezettségek megsértése esetén a kifejlesztett terméket nem lehet forgalomba hozni, vagy ki kell vonni a forgalomból, ill. az engedélyt vissza kell vonni. Ezek a szankciók meglehetősen súlyosan érinthetik a genetikai erőforrások felhasználóit, és – a kiszabandó pénzbírságokkal együtt – eléggé hatékonynak tűnnek ahhoz, hogy az előírt kötelezettségek teljesítésére ösztökéljék a felhasználókat. Másrészt felmerülhetne a kérdés, hogy a kilátásba helyezett szankciók nem aránytalanul szigorúak-e. Azonban mivel a szankcionált kötelességszegés esetében alapvetően nem egy objektív felelősségről, vagy eredményfelelősségről van szó, hanem a hozzáférésről és a hasznok megosztásáról szóló uniós rendelet a felhasználótól csupán egy ésszerű gondossági szint tanúsítását követeli meg, vagyis azt, hogy lehetőség szerint minden lehetséges erőfeszítést tegyen annak érdekében, hogy megfelelően járjon el,¹⁰³ a hatóságok megfelelő jogértelmezés és jogalkalmazás esetén nem szankcionálják aránytalanul súlyosan a felhasználókat.

Összehasonlítva a két ország vonatkozó jogszabályait, a következő megállapításokat lehet tenni:

Bár a magyar szankciórendszer kevésbé rugalmas, ennek a sajátosságnak is megvannak az előnyei, mivel így jelentősen csökken az esetleges korrupció lehetősége. Önmagában a kormányrendeletben meghatározott bírságösszegek nem bírának elegendő visszatartó erővel olyan termékek vonatkozásában, amelyek forgalmazása esetén ezen bírságösszegeket messzemenően meghaladó nyereséggel lehetne számítani, de a termékek forgalomba hozatalának tilalmával (vagy adott esetben a már forgalomban lévő termékek további

¹⁰¹ 3/2016. Korm. rend. 8. § (3) bek.

¹⁰² 3/2016. Korm. rend. 9. § b-c pont.

¹⁰³ Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez 3.1. fejezet.

forgalmazásának megtiltásával) együtt a magyar szankciórendszer elég hatékonynak tekinthető a biokalózkodás jellegű visszaélések megakadályozásához.

A német végrehajtási törvényre inkább jellemző a rugalmasság, s nagyobb mérlegelési lehetőséget biztosít a hatóságok részére. Azonban a német jogszabály az előírt kötelezettségek megsértése esetére nem helyezi kilátásba az érintett termék forgalomba hozatalának tilalmát. Ez alapján a tény alapján, valamint a törvényben kilátásba helyezett pénzbírság felső határára tekintettel arra a következtetésre lehetne jutni, hogy a német végrehajtási törvény (ill. az abban meghatározott szankciók) nem elég hatékonyak ahhoz, hogy a biokalózkodás jellegű visszaéléseket megakadályozzák. Azonban figyelembe véve a német szabálysértési törvény (OWiG) által biztosított lehetőséget a pénzbírság törvényben meghatározott felső határának túllépésére, annak érdekében, hogy a pénzbírság meghaladja az elkövetőnek a szabálysértésből származó gazdasági előnyét, már biztosítva látszik a szankciórendszer hatékonysága.

Tehát – az illetékes hatóságok megfelelő jogalkalmazása esetén – mind a német, mind a magyar szankciórendszer alkalmas arra, hogy megakadályozza a felhasználók általi visszaéléseket és a fejlődő országok genetikai erőforrásainak kizsákmányolását.

Források jegyzéke:

- BUCK, Matthias – HAMILTON, Clare (2011): The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity. In: *Review of European Community & International Environmental Law (RECIEL)*, 20 (1) 2011, 47–61.
- GODT, Christine (2004): Von der Biopiraterie zum Biodiversitätsregime – Die sog. Bonner Leitlinien als Zwischenschnitt zu einem CBD-Regime über Zugang von Vorteilsausgleich. In: *Zeitschrift für Umwelt und Recht (ZUR)*, 4/2004, 202–212.
- KAISER, Gregor (2016): Biopiraterie – der neue Kolonialismus. In: *Blätter für deutsche und internationale Politik*, 10/2006, 1172–1176. old., 1173–1174. old.; LUGER, Oskar–TRÖSTL, Astrid–URFERER, Katrin (2017): *Gentechnik geht uns alle an! Ein Überblick über Praxis und Theorie*. 2. Aufl., Wiesbaden.
- KOCH, Hans-Joachim – MIELKE, Christin (2009): Globalisierung des Umweltrechts. In: *Zeitschrift für Umwelt und Recht (ZUR)*, 9/2009, 403–409.

- KOTZUR, Markus (2008): Das Übereinkommen über die biologische Vielfalt und die Rechte indigener Völker. In: *Zeitschrift für Umwelt und Recht (ZUR)*, 5/2008, 225–233.
- LOCHEN, Thomas (2007): *Die völkerrechtliche Regelungen über den Zugang zu genetischen Ressourcen*, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 7–8.
- MURRAY, Lee Eiland (2008): *Patenting Traditional Medicine*, Munich: Nomos; WIPO Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources Traditional Knowledge and Folklore, Seventeenth Session Geneva, December 6-10.
- SHIVA, Vandana (2002): *Biopiraterie, Kolonialismus des 21. Jahrhundert*. Münster: Unrast Verlag, 16–17.
- STOLL, Peter-Tobias (2000): *Gestaltung der Bioprospektion unter dem Übereinkommen für biologische Vielfalt durch international unverbindliche Verhaltensstandards: Hintergründe, Möglichkeiten und Inhalte*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co.
- STOLL, Peter-Tobias (2009): Access to GRs and Benefit Sharing – Underlying Concepts and the Idea of Justice. In: Kamau, Evanson Chege–Winter, Gerd (eds.): *Genetic Resources, Traditional Knowledge and the Law*. Oxon – New York: Eartscan, Abingdon, 3–18.
- STOLL, Peter-Tobias (2010): Gerechte Nutzung genetischer Ressourcen zwischen Bewahrung der Artenvielfalt, Schutz indigenen Wissens und Wirtschaftsfreiheit. In: Giegerich, Thomas–Proelß, Alexander (eds.): *Bewahrung des Ökologischen Gleichgewichts durch Völker- und Europarecht*. Berlin: Duncker & Humblot, 160-173.
- WINTER, Gerd–Fricker, HANS-PETER–KNOEPFEL, Peter (2015): Die biotechnische Nutzung genetischer Ressourcen und ihre Regulierung. Ein integrierender Vorschlag, In: *Zeitschrift für Umwelt und Recht (ZUR)*, 5/2015, 259-270.
- 1995. évi LXXXI. törvény a Biológiai Sokféleség Egyezmény kihirdetéséről.
- A Biológiai Sokféleség Egyezmény magyarországi honlapja: <http://www.biodiv.hu/nagoya-protocol> (2020.08.07.)
- A Bizottság (EU) 2015/1866 végrehajtási rendelete (2015. október 13.) az 511/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a gyűjtemények nyilvántartása, a felhasználói megfelelés monitoringja és a bevált gyakorlatok tekintetében történő végrehajtására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról
- A Nagojai Jegyzőkönyv hazánkban, <http://www.biodiv.hu/nagoya-protocol/nagoyai-jegyzokonyv-hazankban> (03.01.2017)

- BfN: Fragen; Bundesamt für Naturschutz: FAQs. – Frequently Asked Questions, <https://www.bfn.de/23863.html#c165710> (2016. 10. 20).
- Bundesamt für Naturschutz: 10 Schritte zur Einhaltung der Verpflichtungen aus der Verordnung (EU) Nr. 511/2014, https://www.bfn.de/fileadmin/ABS/documents/ABS_Dokumente_ab_September_2015/20170322_Handlungsempfehlungen_01.pdf (2021.05.11.)
- Bundesamt für Naturschutz: Nagoya-Protokoll (Nutzung genetischer Ressourcen), https://www.bfn.de/index_abs.html (2016.11.10.)
- dip21.bundestag.de/dip21/btd/18/053/1805321.pdf (01.10.2016)
- Gesetz zur Umsetzung des Nagoya-Protokolls tritt in Kraft, http://www.bfn.de/0401_pm.html?tx_ttnews%5Btt_news%5D=5842 (2017. 01. 03.).
- Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Gesetzes zur Umsetzung der Verpflichtungen nach dem Nagoya-Protokoll und zur Durchführung der Verordnung (EU) Nr. 511/2014 sowie zur Änderung des Patentgesetzes (24.06.2015), In: *Drucksache* 18/5321.
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0511&from=HR> (2021.03.28.).
- <https://www.cbd.int/abs/nagoya-protocol/signatories/default.shtml> (2017.01.10.).
- <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (2021.06.03.)
- Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez
- Iránymutatásokat tartalmazó dokumentáció a genetikai erőforrásokhoz való hozzáféréssel és a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásával kapcsolatban a felhasználókra vonatkozó, a Nagojai Jegyzőkönyv szerinti, az Unióban alkalmazandó megfelelési szabályokról szóló 511/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazási köréről és az abban foglalt alapvető kötelezettségekről (2021/C 13/01) <https://op.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/aefa4237-5477-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-hu> (2021. 05. 02), (Röviden: Iránymutatások az (EU) 511/2014. rendelethez)
- Nagojai Jegyzőkönyv a Biológiai Sokféleség Egyezményhez csatolt, a genetikai erőforrásokhoz való hozzáférésről, valamint a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásáról, <http://www.biodiv.hu/nagoya-protocol/nagojai-jegyzokonyv-magyar-forditasa> (2021.06.10.)
- Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising From their Utilization to the Convention on Biological Diversity,

- <https://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf>
(2021.06.08)
- Proelß, Alexander (2010): *Artenschutz und Biodiversität II. (17.12.2010)*, <https://www.wsi.uni-kiel.de/de/lehre/vorlesungen/archiv/ws-2010-11/proelss/Umweltrecht/materialien/UmweltR%20IV.pdf> (2015. 11. 01.)
 - Riskó Andrea: Genetikai erőforrások hasznosításának jogi szabályozása, <http://www.biodiv.hu/nagoya-protocol/nagojai-jegyzokonyv-hazankban/nagojai-jegyzokonyv-vegrehajtsi-szabalyai-es-alkalmazasa-konferencia-es/dr.-risiko-andrea-fm-eloadasa> (2021.04.26.)
 - Vö. <https://absch.cbd.int/countries/HU> (2020.03.28.)